

Рацун О. А.
доктор педагогічних наук, доцент
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка
(м. Кропивницький)

ПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАХОДИ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Однією з найактуальніших проблем сьогодення є зростання правопорушень, вчинених дітьми, підлітками, молоддю. Це пов'язано, передусім, із загальним соціальним напруженням, психологічною неврівноваженістю всього суспільства.

У сучасному українському суспільстві відбуваються кризові процеси, які негативно впливають на психологію людей, особливо підлітків, породжуючи девіантну поведінку. Обговорення цієї проблеми набуває великої суспільної значимості і стає особливо очевидною в період кризи соціальної системи. Це відсутність ясної позитивної державної ідеології, спрямованої на зміну ієрархії суспільних цінностей; руйнування і криза традиційних інститутів соціалізації підростаючого покоління (дитячих і юнацьких організацій); недоступність для дітей безкоштовної якісної додаткової освіти (гуртків, секцій та ін.); безробіття (явне та приховане); пропаганда насильства і жорстокості через засоби масової інформації; доступність тютюну, алкоголю, наркотиків; різні сімейні проблеми, такі як неповна сім'я; матеріальне становище сім'ї (і бідність, і багатство); низький соціально-культурний рівень батьків, їхня безкарність; зловживання батьками алкоголем, наркотиками; заперечення самоцінності дитини; недостатнє або надлишкове задоволення потреб дітей; потуральне ставлення батьків до вживання дітьми психотропних речовин тощо.

Розробки нових підходів до визначення і діагностики відхилень (екологічний, психодіагностичний, емпіричний та ін) підтверджує інтерес світової та вітчизняної наукової думки до проблеми відхилення у поведінці,

до розробки адекватної у використанні класифікації видів профілактики навчання (І.Козубовська [3,32],В. Кондрашенко [4,24], Є. Торндайк[8,27]).

Мета статті – теоретичне узагальнення видів профілактики у попередженні девіантної поведінки неповнолітніх.

Відзначимо, що необхідним фоном, на якому більш успішно здійснюються всі інші види профілактики девіантної поведінки підлітків (психологічна, медична, соціально-педагогічна та педагогічна) є соціальна профілактика.

Важливу роль відіграє психологічна профілактика. У контексті розгляду проблем девіантної поведінки фахівці зазначають значимість поняття «психологічна профілактика» в цілому. Психопрофілактика забезпечує вирішення основного завдання психологічної служби – допомогти батькам і вихователям впоратися з проблемами або вести себе так, щоб подібних проблем не виникало, а педагогу, психологу – вирішувати проблеми, пов'язані з психічним здоров'ям дітей [2, 43].

Завдання психологічної профілактики: здійснення турботи про психічне здоров'я і психічні ресурси людей, робота з незначними емоційними, поведінковими і навчальними розладами; робота з «групою ризику» (раннє виявлення у дітей та підлітків труднощів у навчанні і поведінці, а також подолання цих труднощів), робота з підлітками з яскраво вираженими поведінковими проблемами, коли основною метою профілактики є корекція або подолання серйозних психологічних труднощів і проблем.

Не менш важливою є медична профілактика. Медична профілактика спрямована на усунення несприятливих факторів, що викликають таке явище, а також на підвищення стійкості особистості до впливу цих факторів; на раннє виявлення і реабілітацію нервово-психічних порушень і роботу з «групою ризику», наприклад, з неповнолітніми, у яких виявлена схильність до девіантної поведінки, без прояву такої в даний час; рішення спеціальних завдань, зокрема лікування нервово-психічних розладів, що

супроводжуються порушеннями поведінки, а також попередження рецидивів у осіб з уже сформованою такою поведінкою [4, 160].

Соціально-педагогічна профілактика – це система заходів соціального виховання, спрямованих на створення оптимальної соціальної ситуації розвитку дітей і підлітків, що сприяють прояву різних видів його активності [6, 277]. Питання соціально-педагогічної профілактики вивчалися такими видатними педагогами, як А.С.Макаренко [5], С.Т.Шацький та інші. У своїй дослідно-експериментальній роботі вони заклали і розвинули основні принципи, методи і зміст соціально-педагогічної та корекційної роботи з важковиховуваними дітьми та підлітками, де найважливішим чинником виховної та корекційно-реабілітаційної роботи виступає створене й організоване педагогом виховуюче середовище.

Соціально-педагогічна профілактика спрямована на зміну різних зовнішніх і внутрішніх факторів та умов соціального виховання або перебудову їх взаємодії. Даний вид профілактики передбачає спрямування соціальним педагогом діяльності на формування позитивного виховного впливу мікросоціуму дитини (педагоги, батьки, родина, група однолітків), на зміну характеру їх відносин, впливу на дитину; на уявлення дитини (підлітка) про оточуючих і взаємини з ними; сприяння зміні позиції дитини (підлітка) у відношеннях в соціумі (сприяння, протидія, бездіяльність) [6,177-178].

Педагогічна профілактика – це система попереджувальних заходів, пов'язаних з усуненням зовнішніх причин, чинників та умов, що викликають ті чи інші недоліки (відхилення) у розвитку особистості. Вона здійснюється на фоні загальної гуманізації педагогічного процесу, причому успішність системи пов'язана, перш за все, з усіма суб'єктами педагогічного процесу [6, 244]. Р. В. Овчарова, обґрунтовуючи модель комплексної психолого-педагогічної реабілітації підлітків, розкриває найважливіші елементи гуманізації педагогічного процесу: переорієнтація критеріїв результативності цілісного педагогічного процесу; створення психолого-педагогічних і валеологічних умов гуманізації педагогічного процесу; реалізація

різноманітної моделі змісту освітньої діяльності; освоєння особистісно-орієнтованої моделі взаємодії з дітьми, підлітками; раціональна організація педагогічного процесу; впровадження методів загальної ранньої профілактики; аналіз цілісного педагогічного процесу з позицій гуманізації [6,248].

Соціально-педагогічна і психолого-педагогічна профілактика в роботі з неповнолітніми, що мають відхилення у поведінці, розкривають необхідність застосування різноманітних напрямків роботи, мета яких – оптимізація процесу соціалізації підлітка.

Загальна профілактика – сукупність заходів, спрямованих на створення сприятливих соціально-економічних, соціокультурних та соціально-педагогічних умов, що сприяють сім'ї у виконанні нею своїх функцій з виховання фізично і соціально здорових дітей; з реалізації виховних функцій загальноосвітніми закладами всіх типів щодо забезпечення ними повноцінного розвитку інтересів і здібностей у вихованців, зайнятості суспільно корисною діяльністю в позаурочний час [1, 218].

Спеціальна профілактика включає корекційно-реабілітаційні заходи, спрямовані на дітей групи ризику, девіантних підлітків, неповнолітніх правопорушників. Вона передбачає використання різноманітних заходів психолого-педагогічної підтримки та соціально-правової допомоги неповнолітніх, захист їх від неувagi батьків, жорстокості, насильства та негативного впливу асоціального середовища. Корекційно-профілактична робота здійснюється у тісній взаємодії школи, сім'ї, організації дозвілля і неформальних груп, різноманітних соціальних інститутів та громадських організацій [1, 218].

Отже, означена проблема є тільки одним з багатьох аспектів проблеми профілактики неповнолітніх. При чому остання має виступати як цілісна система науково обґрунтованих та своєчасно вжитих соціально-психолого-педагогічних заходів з попередження формування відхилень від найбільш важливих соціальних норм поведінки.

Література

1. Гонеев А.Д, и др. Основы коррекционной педагогики: Учеб, пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под ред, В,А, Сластенина. - М.: Академия, 2002.- 272 с.
2. Дубровина И.В. Школьная психологическая служба: Вопросы теории и практики. / И.В.Дубровина.- М.: Педагогика, 1991- - 230 с.
3. Козубовська І. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх у Великій Британії /І. Козубовська , О.Бартош, А.Досін. - Ужгород: УжНУ, 2007. - 220 с.
4. Кондрашенко В.Т. Девиантное поведение у подростков: социально-психологические и психиатрические аспекты / В.Т.Кондрашенко. -Мн: Беларусь, 1988.- 206 с.
5. Макаренко А.С. Методика организации воспитательного процесса // Макаренко А.С. - Педагогические сочинения: В 8-ми т., Т.1. / Сост. ЛКХ Гордин и др. - М.: Педагогика, 1983. - С.267-329.
6. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога / Р.В Овчарова.. - М.: Сфера, 2001.- 80 с.
7. Основи практичної психології / Панок В., Титаренко Т., Чепелева Н. та ін.: Підручник. - К.: Либідь, 1999. - 536 с.
8. Торндайк Э.Л. Принципы обучения, основанные на психологии/ Торндайк Э.Л.- Психология как наука о поведении / Уотсон Д.Б.- М.: Акт, 1998. - 704 с.